

Oppfølging av særlig verdifulle
kulturlandskap i Sør-Trøndelag

RAPPORT:

MELHUS KOMMUNE

Innhold:

- Beskrivelse av kommunen
- Eggen – Flå
- Gimsan – Rimol – Tranmæl
- Tømmessletta
- Voll – Heggdal

www.fylkesmannen.no/kulturlandskapsprosjektet

FYLKESMANNEN I SØR-TRØNDELAG
Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag

Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Statens Hus

7468 TRONDHEIM

Besøksadress: E. C. Dahls gate 10

Tlf: 73 19 90 00

postmottak@fmst.no

www.fmst.no

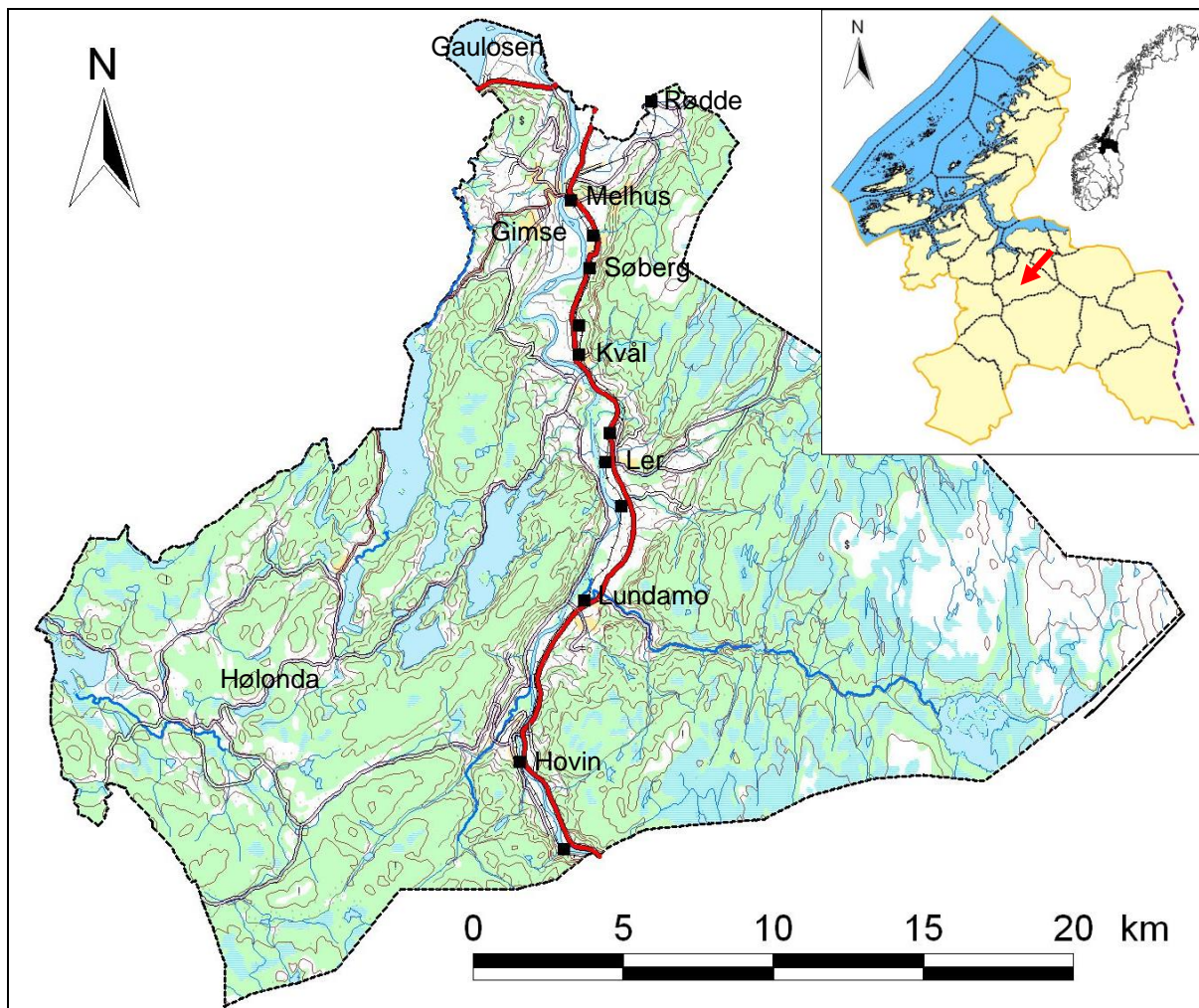
TITTEL Oppfølging av særlig verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag. Rapport: Melhus kommune	DATO 18.10.05
FORFATTER Vigleik Stusdal	ANTALL SIDER 38
PROSJEKTLEDER/-ANSVARLIG Laila Marie Sorte/Per Joar Gunnes	STIKKORD Kulturlandskap Melhus
UTGITT AV Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, avdeling for landbruk og bygdeutvikling.	

Innhold

1	Beskrivelse av kommunen	1
2	Eggen – Flå.....	4
3	Gimsan – Rimol – Tranmæl	12
4	Tømmessletta	21
5	Voll – Heggdal	31
6	Kilder.....	38

1 Beskrivelse av kommunen

Melhus kommune har et areal på til sammen 696 km². Kommunen har kontakt med havet ved Gaulosen og strekker seg fra Trondheimsfjorden til høyereliggende områder i sørøst og sørvest, figur 1. En stor bykommune som nabo har både positive og negative virkninger. Det er kort vei til et stort arbeidsmarked, og det legger press på arealene i kommunene omkring for å legge til rette for næringsutvikling og boliger. Per 1.1.2005 var folketallet 13 977 (SSB 2005). Folketallet har økt jevnt og det forventes også vekst i åra framover. Det er i og omkring Melhus sentrum det er størst vekst. I kommunen for øvrig er det flere tettsteder med sentrumsfunksjoner. 54 prosent av kommunens befolkning bor i tettbygde strøk og 9,7 prosent er sysselsatt i primærnæringene (SSB 2005).

Figur 1. Kart over Melhus kommune med tettsteder avmerket. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesnr. MAD 12002-R127454.

Hoveddalføret i Melhus, Gauldalen, er åpent med ravinlandskap på begge sider. Dette er et særpreg for de kommuner i distriktet som har store elver og grenser ned til fjorden. Mye av arealene er gammel sjøbunn og når landet har hevet seg, har vannet formet landskapet. Terrassene som blir igjen ser en tydelig når en ferdes E 6 gjennom dalen. Elva Gaula, med sine flommer, har også gitt og tatt opp gjennom åra. I dalbotn er det mye lett sandjord og flere av terrassene består av grus og sand. Store sandtak i dalsidene viser dette tydelig. Ellers er det leirjord og morenejord.

Melhus er den største jordbrukskommunen i fylket med ca. 71 000 dekar dyrka mark. Om lag halvparten av arealet nyttes til kornproduksjon, noe til poteter og resten til fôrproduksjon til dyra. Antallet mjølkekyr er redusert med en tredjedel de siste 20 åra, til ca. 1270 kyr i dag. På Hølonde er det fortsatt et godt og aktivt produksjonsmiljø, men i flatbygda og særlig inntil sentra er antallet bruk med dyr gått raskt tilbake. Økologisk produksjon, både på mjølk, kjøtt og korn, er økende og Melhus er en av de største økokommunene i landet. Saueholdet har stort sett holdt seg stabilt. Hesteholdet i kommunen og nabokommunene er økende. Det samme har skjedd med antallet ammekyr, som nå nærmer seg 500 dyr. I 1983 var det 472 bruk som søkte om produksjonstilskudd. I 2004 var det 313 (SLF 2004). Det er en nedgang på 34 prosent i perioden. For hele fylket var nedgangen 41 prosent.

Melhus er en stor skogkommune, noe en tydelig ser når en kommer opp i lia og innover de mange sidedalene og områdene mot og på Hølonde. Hogsten er redusert og det tas ut ca. halvparten av balansekvantumet i de siste åra.

Som en følge av økt mekanisering og bruk av innkjøpte innsatsfaktorer, som kunstgjødsel, sprøytemidler og kraftfôr, har produksjonen økt per enhet, noe som har ført til at behovet for å holde et stort antall dyr og areal har minsket. Mindre antall dyr, mindre behov for grovfôr og for beitearealer, har ført til at mye tungbrukt jord har gått ut av produksjon. Mye arealer brukes også til spesialisert kornproduksjon, noe som har endret landskapsbildet radikalt. Monokulturer er mer og mer vanlige, ikke bare i korn, men også i grasproduksjon.

Reduksjon i antall bruk minsker behovet for driftsbygninger, driftsveier og utgarder, noe som fører til at en del av den særprega bygningsmassen og skifteinndelinga forsvinner. På de bruka som blir att og bygger ut vil en vel helst få bygningsmasser som bryter den tradisjonelle og tilpassa byggestilen.

Dette har ført til store endringer i kulturlandskapet. Likevel er vel ikke først og fremst de store kornarealene som har gjort at folk er blitt oppmerksom på at landskapet er endret; det er vel heller gjengroinga som en følge av mindre behov for beitearealer. Lauvskogen har tatt tilbake flere av de bratte beitearealene og arealene langs ferdselsveiene, noe som gjør at vi ikke ser kulturlandskapet lenger.

Sauen, hesten og kjøttfeet er og kan bli de dyra som skal holde kulturlandskapet åpent i området. Det er dyr som kan beite lenger fra oppstallingsenheten. De kan da flyttes og beite i andre områder enn i nærheten av husa.

Det kulturlandskapet vi har fått er en følge av en villet politikk; noe som vi har fått med på kjøpet, men som vi allment ikke setter pris på. Når naturen tar tilbake arealet blir det biologiske mangfoldet endret, antall arter reduseres og mye kulturhistorie forsvinner. Dette er verdier som oppfattes å tilhøre allmennheten og som landbruket har et ansvar å holde i hevd. Når kulturlandskapet endres så radikalt, forsvinner mye av grunnlaget for vekst i andre næringer, så som turistnæringa med tilhørende ringvirkninger.

I dette prosjektet vil en forsøke å vise hvilke verdier som en har innenfor de områder som er valgt ut og hva som skal til for at en fortsatt kan ta vare på disse. Hva som er mulig å ta vare på er opp til den enkelte grunneier og de som har interesser i områdene. Noe av pengene som er med i grunnlaget for inntekter i landbruket, blir nå kanalisert slik at de kan være med å stimulere til å holde prioriterte områder i kulturlandskapet i hevd.

Undersøkellesområdene

På et møte mellom representanter fra prosjektet og Melhus kommune 27.10.03, ble det besluttet å arbeide videre med følgende åtte områder som utgangspunkt: Området rundt hovedkirka på Hølonda, Gåsland, Kolbrandstad, Tømmessletta, Evjengrenda, Eggen – Flå, Gimsan – Rimol – Tranmæl og Voll – Heggdal. Etter hvert ble det klart at det ikke var kapasitet til å arbeide med så mange områder i hver kommune, så det ble bestemt å redusere antallet områder i Melhus til fire. Følgende fire områder ble dermed med: Tømmessletta, Eggen – Flå, Gimsan – Rimol – Tranmæl og Voll – Heggdal.

Utvelgelsen av områder i prosjektet gir ikke en endelig oversikt over de mest verdifulle kulturlandskapene i kommunen. Andre områder kan også være særlig verdifulle kulturlandskap. Prosjektet er først og fremst en arbeidsmetode, der målrettet innsats mot enkeltområder er en sentral del i arbeidet for å oppnå maksimal effekt av de tiltak som settes i verk.

Eggen – Flå er et særpreget ravineområde i Gauldalen. Et svært kupert landskap med hauger og daler danner et variert og spennende landskapsbilde. Landskapet er holdt åpent ved hjelp av beiting, men trues i dag av gjengroing. Flere av tuna er representative for det tradisjonelle gårdsmiljøet i Gauldalen og er godt vedlikeholdt. Området ligger tettstedsnært og brukes en del til turgåing. I tillegg er det vidt utsyn over området fra E 6.

Gimsan – Rimol – Tranmæl er et moderne jordbrukslandskap som er dominert av kornproduksjon. Området har en rik lokalhistorie som strekker seg helt tilbake til sagatiden. Velholdte, tradisjonelle bygningsmiljøer bidrar til at området oppleves som helhetlig. Landskapet er variert med innslag av våtmark, hagemark og beitemark. Elva er et viktig element i området, som gir både liv og variasjon. Nærheten til tettstedsbebyggelsen og egnede veger gjør at dette er et attraktivt og mye brukt turområde. Gjengroing, forfall av tradisjonelle bygningsmiljøer og utbygging er hovedtruslene i området.

Tømmessletta er et tradisjonelt jordbrukslandskap hvor det i dag er både kornproduksjon og husdyrhold. De karakteristiske terrassene er en kvartærgeologisk forekomst av regional verdi. Både terrassene og beitemarkene er svært godt synlige fra blant annet E 6. Store deler av beitearealene blir drevet tradisjonelt uten bruk av kunstgjødsel, noe som gjør at vegetasjonen stedvis er svært artsrik. Området har tradisjonelle bygningsmiljøer med mange gamle bygninger bevart. Gjengroing og forfall av gamle bygninger er de største truslene mot kulturlandskapskvalitetene i området.

Voll – Heggdal er et moderne jordbrukslandskap, som er dominert av kornproduksjon. Flere flotte bygningsmiljøer ligger som øyer i dette landskapet. Området er omkranset av bratte skråninger som flere steder blir beitet. Disse bakkene bidrar at området oppleves som vakkert og interessant. Området ligger tettstedsnært og er mye brukt som turområde for lokalbefolkningen. Gjengroing og utbygging er hovedtruslene i området.

2 Eggen – Flå

Befart: Medio juli 2004

Hoh.: 25-200 m

Beskrivelse av området

Det undersøkte området strekker seg fra Rognbrøt i sør til Kirkflå i nord. I vest avgrenses området av E 6, i øst av åskantene, figur 2. Området ligger vestvendt til i Gauldalen, på østre sida av elva Gaula. Dette er først og fremst et ravinelandskap, med tallrike hauger og smådaler. Ravinelandskapet er typisk for lavereliggende dalstrøk i bygdene rundt Trondheimsfjorden og preger hele Gauldalen. Området er svært godt synlig fra E 6.

Jordsmonnet i området består utelukkende av hav- og fjordavsetninger, først og fremst leire. Dette er materiale som ble ført fram av breelver og avsatt i fjordene under avsmeltinga etter siste istid. Leirjorda er forholdsvis næringsrik og godt egnet til jordbruk.

Havet nådde i en periode opp til 180 moh. ved den såkalte marine grense. Under landhevinga har elva gravd seg lenger og lenger ned i avsetningsmaterialet, slik at det nå ligger som rygger langs begge dalsidene. Ved ca. 75 moh. kan man se at elva har laget en terrasse i terrenget. Små elver og bekker har laget furer i disse ryggene og terrassen på sin veg ned mot elva, og slik har det karakteristiske ravinelandskapet oppstått.

Nåværende og tidligere drift

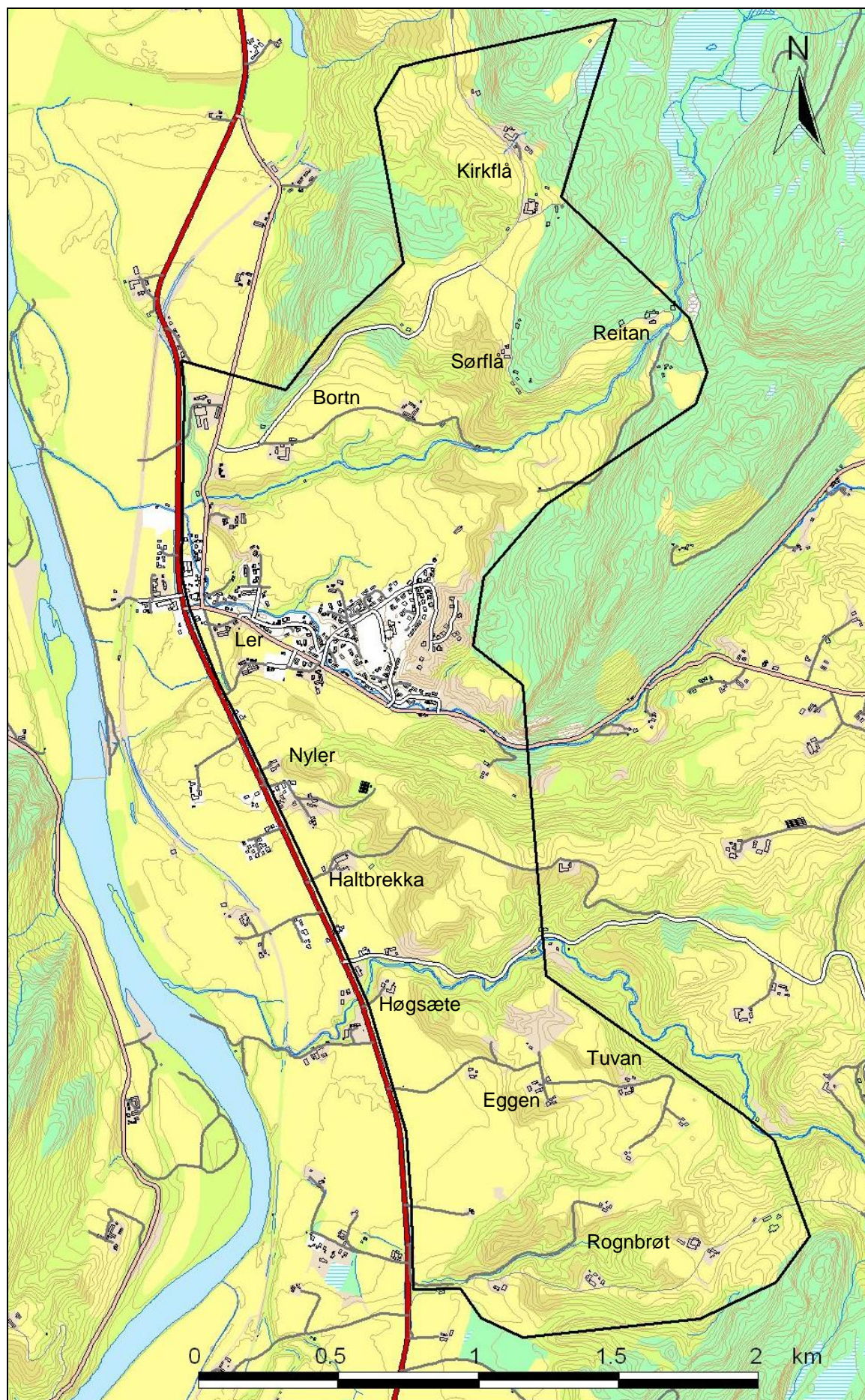
Tidligere var det for det meste slåttearealer og delvis kornarealer i det kupert landskapet her. Disse er nå konsentrert til flatere partier nede i dalbunnen eller på planerte arealer. Bakkene ble for tungdrevne etter mekaniseringen av jordbruket, slik at de gikk over til beitearealer. I dag er derfor ravinebakkene enten beitet, i gjengroing eller allerede skogbevokst.

Antallet bruk i drift har gått mye ned, og det er de minste bruka som først har gått ut av drift. Det er sør for Haltbrekka de største endringene som følge av nedleggelser har skjedd. I området Kirkflå – Bortn – Haltbrekka er det flere relativt store bruk som er i drift. To bruk har kjøttproduksjon med ammekyr, et har melkeproduksjon og to har sau. I tillegg har Bortn Fogdegården både hest, sidet trønderfe og sau. Mange av bruka har dessuten kornproduksjon.

Bruka som er i drift leier i mange tilfeller jord av de nedlagte/delvis nedlagte nabobruka. På Haltbrekka er det for eksempel leid inn tilleggsjord på nabogårdene Teigaleret, Teigen nedre og på Høgsæte. Slik holdes fortsatt det meste av jorda i drift.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles *gammel kulturmark*, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Figur 2. Kart over området Eggen - Flå. Området er avgrenset ved svart, heltrukken linje. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesnr. MAD 12002-R127454 og Geovekst GV-L 0900.

Det finnes store arealer med beitemark i området, og et utvalg av disse har blitt undersøkt. Under den marine grense (180 moh.) er artsmangfoldet ikke særlig høyt, trolig på grunn av den næringsrike og kompakte leirjorda og fordi mye av arealet her blir eller har blitt gjødslet.

En beitemark øst på Øvre Bortn ble undersøkt. Her har det noen steder begynt å gro igjen med småtrær, hovedsakelig gråor. Av kulturmarksarter forekommer her blant annet blåklokke, ryllik, tiriltunge, gulaks, fuglevikke og engfrytle.

På Haltbrekka og nabobruka beites store arealer av en stor kjøttferase, figur 3. Terrenget er kupert med tallrike ravinedaler og bratte skråninger, noe som gjør at det bare blir gjødslet på toppen. Det bratte terrenget gjør at det lett blir tråkkskader og i de bratteste bakkene er det svært markerte tråkk etter dyra. Tråkktolerante arter, som groblad, drar fordel av dette. I en sørvendt skråning ble det funnet kulturmarksarter som engkvein, gulaks, engfrytle, engsoleie, marikåpe, rødkløver, kvitkløver, vanlig arve, tiriltunge, prestekrage, blåklokke, blåkoll, karve, hårsveve, tepperot og engsyre. Typiske beitemarksarter som føyllblom, ryllik, tistel, nyseryllik og sølvbunke ble også funnet. Høyt næringsinnhold gjør at arter som høymol etableres. Av innsådde arter ble det funnet rødkløver og timotei.

Figur 3. De bratte ravinebakkene på Haltbrekka beites av kjøttfe. På grunn av svak gjødsling, finnes her en rekke kulturmarksarter. Området ligger godt synlig ved E 6 og er med på å danne et variert landskap.

Øst for tunet på Haltbrekka ligger tre hauger med gamle trær. På disse vokser først og fremst bjørk, men også hassel, rogn og osp. Gamle trær er viktige for det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet.

Like øst for tunet på det søndre bruket på Kirkflå ble det sett på en steinete beitemark. Dette er det eneste stedet i området hvor beitemarka ligger høyere enn leiravsetningene. Her er jordsmonnet mye grunnere, og det stikker fram store steiner og berg. Dette gjør beitet mer variert, noe som gir rom for flere arter til å vokse. Beitet er forsiktig gjødslet og er brukt som hestebeite. Her vokser arter som blåklokke, ryllik, gulaks, tepperot, engsyre, marikåpe,

kvitkløver, engsoleie, tveskjeggveronika, hårsveve, engfrytle, legeveronika, rødknapp, engkvein, rødsvingel, harerug, harestarr, tiriltunge, sølvbunke, nyseryllik, raudkløver og gjeldkarve. Det er dermed det mest artsrike beitet i området. Dette er det eneste av de undersøkte arealene i området som har et klart preg av gammel kulturmark.

Noen leirbakker på Kirkflå, som skråner ned mot Bortn, ble også undersøkt. Her vokser for det meste de samme artene som ble registrert ellers i leirbakkene. I tillegg ble her funnet kulturmarksarter som småengkall og rødknapp samt gjengroingsarten firkantperikum.

Samlet sett fremstår beitemarkene i undersøkelsesområdet som interessante og med et typisk artsinnhold. Gjødsling, forekomst av tilsådde arter, et relativt lavt artsmangfold og manglende forekomst av mer krevende arter gjør at de likevel ikke defineres som gammel kulturmark.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøysler, oppmurte veger, bruer og lignende.

I området finnes flere svært godt bevarte og flotte firkanttun med tradisjonelle bygninger, figur 4. Særlig kan tunet på det søndre bruket på Kirkflå og de to tuna på Bortn (bnr. 1 og 2) nevnes. Disse gårdene er alle i drift, noe som viser at bevaring av det tradisjonelle bygningsmiljøet ikke er et hinder for aktiv drift. På Bortn Fogdegården blir det flotte bygningsmiljøet tvert imot sett på som en ressurs.

Figur 4. Bortn øvre har et helhetlig og godt bevart firkanttun. Tunet er en typisk representant for byggeskikken på flatbygdene i Trøndelag. Trøndertunet er ”hjertet” i kulturlandskapet i regionen.

Bortn Fogdegården var, som navnet sier, tidligere fogdegård for både Gauldal og Orkdal, og det er derfor knyttet mye historie til gården. Bygningene er hovedsakelig fra 1800-tallet, med låve fra 1886 og eldste del av låna fra tidlig på 1800-tallet. Tunet har også en gammel drengestue og et gammelt stabbur. Både sommerfjøset og smia står intakt, men disse er i dag i forfall. Den gamle arbeidsheststallen er dessuten restaurert. Tunet representerer, sammen med de to andre nevnte tuna, det tradisjonelle bygningsmiljøet i området.

Haltbrekka spilte tidligere en rolle som skystasjon på vegen mellom Trondheim og Røros. Det var vanlig at gårdene langs vegleia hadde slik funksjon. Tunet er et typisk trøndertun med lån, sommerstue, stabbur og fjøs/låve. Noe spesielt er det at låna har blitt påbygd i bredden (rundt 1880). Det vanlige var å føye til ekstra rom i lengderetningen.

Av de gamle bygningene i området stammer mesteparten fra 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. I tillegg har en del av dem tømmer fra 1700-tallsbygninger.

Spor av gamle ferdselsårer finnes flere steder i området, både rene driftsveger og allment brukte veger.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Eggen – Flå ligger i et relativt vidt dallandskap, figur 5. Langs begge sider av dalen er det kuperte ravinelandskap, som dette området er en del av. Mellom Flå og Rognbrøt er munningen av en liten sidedal til Gauldalen. Her preger derfor ravinene et stort område, som strekker seg langt nordøstover sidedalen. Lenger mot øst og vest går terrenget over i skogkledde åspartier med høgder opp mot 3-400 moh. Det er disse som avgrensner dalen og danner et tydelig landskapsrom. Den flate dalbunnen, hvor Gaula bukker seg nordover mot Trondheimsfjorden, er golvet i dette rommet.

Figur 5. Området Eggen – Flå ligger i et vidt dallandskap med kuperte ravinelandskap langs sidene. Fra høgdene nord for Bortn er det fin utsikt over området.

Det tydelige rompreget gjør at det er lett å orientere seg i undersøkelsesområdet og at det oppleves som helhetlig og sammenhengende. Det er likevel naturlig å dele området i to ved Våttåsen. Den ene delen ligger mellom Nyhusåsen og Damåsen i nord og Våttåsen og Flå i sør. Den andre delen mellom Våttåsen og Flå i nord og Rognbrøt i sør.

E 6 ligger som et sentralt element i landskapet her. Fra vegen har man god oversikt over området og for de vegfarende er det særlig ravinelandskapet mellom Rognbrøt og Ler som preger landskapsopplevelsen, figur 6. Dette er derfor det viktigste elementet i landskapet her.

Figur 6. E 6 går parallelt med dalretningen, og fra vejen har man både utsikt og oversikt over området.

Eggen – Flå er nærområdet til befolkningen i tettstedet Ler/Flå og har derfor betydning for mange i det daglige. Fra boligområdet har man utsikt mot Bortn-gårdene, og for dem som bor her er derfor dette den viktigste delen av landskapet. Lokalbefolkning, skole og barnehage bruker vegene i området rundt Borten-gårdene til turgåing. Det finnes flere driftsveger som egner seg til dette. Pilegrimsleden går gjennom området og opp vejen forbi Kirkflå. Fra Kirkflå er det også mange som følger skogsvegen opp i marka.

Mange går også en rundtur i Dal – Bybot-området. Vegene langs elva Møsta (fra Shell-stasjonen) følges innover og vejen langs Kaldvella tilbake. Dette er en flott rundtur i et vakkert kulturlandskap med bølgende, graskledde bakker.

Borten Fogdegården er, med utgangspunkt i gårdsbygningene og de mange dyreslaga, mye besøkt av barnehager i Melhus. I tillegg tilbyr vertskapet gårdsopplevelser for både voksne og barn fra omliggende kommuner.

Inngrep og trusler

Det er relativt få inngrep i kulturlandskapet i området dersom man ser bort fra boligområdene på Ler/Flå. Disse er i hovedsak konsentrert rundt Kaldvella og ligger i kanten av dyrkamarka, delvis inntil åskanten, figur 7. Dette gjør at tettstedet i dag har en noenlunde naturlig avgrensning og ikke påvirker landskapsbildet så mye. E 6 er et annet stort inngrep her og med konstant trafikk preger det området i stor grad. Vegene danner her yttergrensa av området og har ikke gjort innhogg i det undersøkte området.

Den største trusselene mot kulturlandskapet her er gjengroing. Ravinebakkene er allerede begynt å gro igjen. Dersom utviklingen får fortsette vil den største kvaliteten i området, det varierte og spennende landskapet, forsvinne. For å ta vare på beitebakkene kreves et aktivt jordbruk med husdyrhold.

Flere av bruka i området er nedlagt, noe som gjør at de tradisjonelle tuna på disse står i fare for å forfalle. Dette vil være en vesentlig utarming av kulturlandskapet, og det er derfor viktig

at bygningsmassen skjøttes med tanke på dette. Ytterligere nedleggelse vil bare forsterke denne tendensen.

Dersom boligfeltet i området utvides vil dette lett kunne påvirke kulturlandskapet i negativ grad. Ytterligere utbygginger bør derfor ta hensyn til kulturlandskapsverdiene.

Figur 7. Boligområdene ligger i kantene av dyrkamarka og har sin tydelige påvirkning på landskapet. Ennå er relativt lite dyrka mark nedbygd.

Figur 8. Gjengroing er den største trusselen mot området kulturlandskapsverdier. De flate partiene holdes i hevd, mens de brattere ravinebakkene blir lagt brakk. Det avbildte området er godt synlig fra E 6.

Vurdering av området

Eggen – Flå er et særpreget ravineområde i Gauldalen. Et svært kupert landskap med hauger og daler danner et variert og spennende landskapsbilde. Landskapet er holdt åpent ved hjelp

av beiting, men trues i dag av gjengroing. Flere av tuna er representative for det tradisjonelle gårdsmiljøet i Gauldalen og er godt vedlikeholdt. Området ligger tettstedsnært og brukes en del til turgåing. I tillegg er det vidt utsyn over området fra E 6.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

For å få mest mulig ut av tiltaksmidlene bør innsatsen rettes mot de største utfordringene i området. Dette er først og fremst gjengroing av de flotte beitebakkene/ravinebakkene, forfall av bygningsmiljøa og andre negative forandringer i landskapet.

For å hindre gjengroing og forfall av de særpregede ravinebakkene i området må de beites. Det er fra og med 2005 derfor innført *Tilskudd til prioriterte beitelandskap* i området mellom Kvål og Lundamo. Dette vil imidlertid ikke være nok til å bevare et spennende kulturlandskap som dette. Rydding vil være nødvendig flere steder i bakkene, og særlig mellom Eggen og Rognbrøt er det i dag en utfordring å holde landskapet åpent. Vi var tidligere inne på at dette er en svært viktig del av landskapsbildet.

Det kan søkes SMIL-midler til rydding og inngjerding av gjengroende kulturmark gjennom kommunen, slik at beitearealen kan tas i bruk igjen. Siden også beitemark i drift kan gro til, vil det være nødvendig med jevnlig skjøtsel for å motvirke de naturlige endringsprosessene. Beitetrykket må også være høyt nok til at grasset holdes nede. Restaurering og skjøtsel av beitemark er nærmere beskrevet i vedlegg I.

Dersom det skal være trevegetasjon i deler av området, eller det er for krevende å holde alt arealet åpent, bør denne konsentreres til områder nede i ravinedalene. Der påvirker trærne landskapsbildet minst, samtidig som de motvirker erosjon. Det skaper dessuten variasjon og et mer interessant landskap dersom en del skogkruller får stå igjen. Særlig er de tre skogbevekste haugene på Haltbrekka viktige å bevare. Her er landskapet rundt så åpent at det oppleves som positivt med noen skogkruller, selv om de ligger på toppen av haugene. Siden her er så mange gamle, store trær har dessuten området mer preg av hagemark enn av tett skog.

Firkanttunet er den sentrale enheten på et trøndersk gårdsbruk. For å ta vare på et levende kulturlandskap er det derfor viktig at disse ivaretas med sans for helhet, kvalitet og kontinuitet. Nye bygninger bør settes opp slik at firkantforma og proporsjonene i tunet bevares. Gamle bygninger, som stabbur, mastuer, smier og lignende, forankrer tunet i et historisk perspektiv. Tradisjonelle valg av farger har også en slik virkning og binder bygningene i tunet sammen. Det kan søkes SMIL-midler til restaurering av gamle jordbruksbygninger. Mer om vedlikehold av tunmiljøer er beskrevet i vedlegg II.

Tettstedet på Ler/Flå bør utvikles med tanke på tilpasning til landskapet. Et slikt lite tettsted vil være tett knyttet opp til jordbruksarealene rundt og det er viktig å se sammenhengen mellom dem. Det vil være naturlig å harmonere tettbebyggelsen med gårdsbebyggelsen gjennom blant annet fargevalget. Jordfarger er alltid et sikkert valg, og tradisjonelle farger som rødt, hvitt og okergult kan anbefales. Nye bygninger bør settes opp slik at tettstedet blir markert, avgrenset og ikke ”flyter” utover. En uklar avgrensning mot jordbruksarealene vil ha en negativ virkning på landskapsbildet. Mer om dette kan man finne i vedlegg II.

3 Gimsan – Rimol – Tranmæl

Befart: Medio juli 2004

Hoh.: 10-170 m

Beskrivelse av området

Gimsan – Rimol – Tranmæl ligger like sør for Melhus sentrum på vestsida av elva Gaula, som renner i dalbunnen her, figur 9. Det undersøkte området ligger delvis på elvesletta, men strekker seg også oppover lia mot vest. I nord grenser området inntil Voll – Heggdal, som er et annet av de undersøkte områdene i Melhus. I nordvestre kant av området, i Sollia, ligger et byggefelt.

På den flate elvesletta ligger tuna på Rimolsøya, Tranmælsøya og de to bruka på Baggøya. De to tuna på Tranmæl ligger helt inntil lia i sør. De to bruk på Rimol ligger plassert i den relativt bratte lia. Lengst i nord ligger Gimsan med gårdsbruka Monsstuggu, Israelstuggu, Olastuggu og Gimslia.

Jordsmonnet i området består av avsetningsmateriale. Den store flata langs elva består av elveavsetninger, materiale som elvevannet har fraktet med seg og avsatt. I området Rimol – Svamparen består grunnen av breelvavsetninger, som er materiale avsatt av breelver ved avsmeltingen etter siste istid. Breelvavsetningene består av lagdelt og sortert sand og grus. I lia sør og nord for Rimol er det et tykt dekke av hav- og fjordavsetninger, det vil si leirjord.

Nåværende og tidligere drift

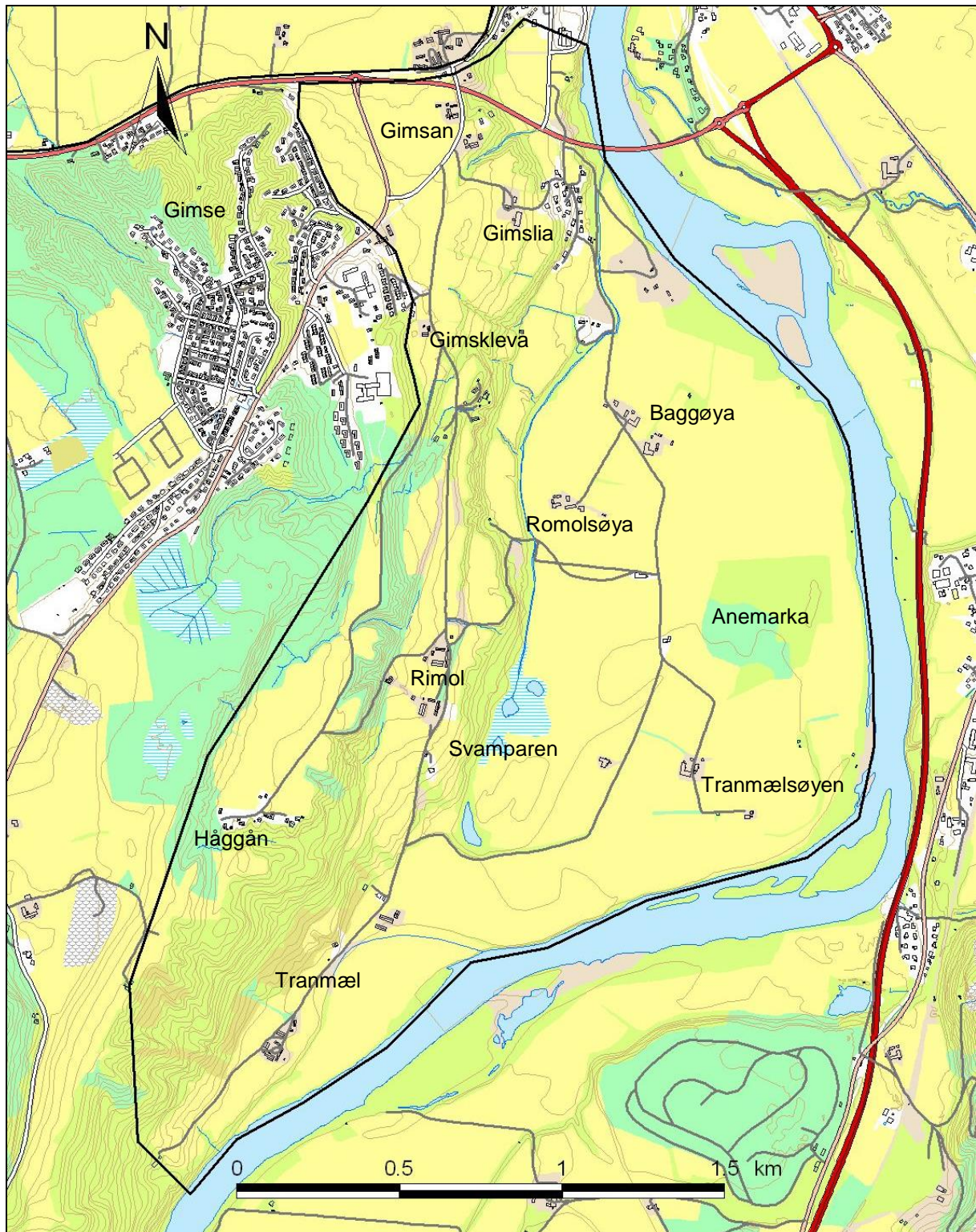
Tidligere har dette vært et område med allsidig jordbruksproduksjon med husdyr og korn. Den relativt bratte lia var tidligere viktig slåtteareal og må i tidligere tider også ha hatt en del kornarealer. Etter mekaniseringen i jordbruket ble disse arealene i stedet beitet, før driften i senere tid ble trappet ned til dagens nivå, på grunn av at de fleste gårdene i dag har sluttet med dyr. Allerede på 70- og 80-tallet ble husdyrproduksjonen lagt ned på flere av bruka i området. Bare det søndre bruket på Tranmæl har i dag melkekyr. Dette gjør at behovet for eng og beitemark er sterkt redusert, med gjengroing som resultat.

Nydyrking på elvesletta har gjort at en del våtmarksarealer (trolig tidligere beitearealer) har blitt erstattet med åker i nyere tid. På grunn av dette ble de bratte arealene i lia mindre viktige, samtidig som mekaniseringen gjorde disse arealene uhensiktsmessige til annet enn beitemark.

Elvesletta er for det meste brukt til kornproduksjon. Unntaket er et våtmarksområde nedenfor Rimol og et beiteområde kalt Anemarka. I lia blir det beitet noen arealer ovenfor tuna på Tranmæl og et område nedenfor tunet på det søndre Rimol-bruket. Det er også noen arealer med grasproduksjon på det søndre Tranmæl-bruket.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller

Figur 9. Kart over området Gimsan - Rimol - Tranmæl. Området er avgrenset ved svart, heltrukken linje. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsnr. MAD 12002-R127454 og Geovekst GV-L 0900.

tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles *gammel kulturmark*, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Et par beitemarker i området ble undersøkt nærmere for eventuelt å kunne påvise gammel kulturmark/høyt arts mangfold.

Anemarka er et gammelt beiteområde som ligger på sletta like ved elva. Tidligere har det vært sommerfjøs i området, men i dag brukes det bare til mer ekstensiv beiting. Tidligere ble vegetasjonen ofte pusset etter at dyra hadde beitet, noe som hindret gjengroing og forfall. I sørvest består Anemarka av hagemark med furu, figur 10. Trærne står spredt og er høye og gamle. I øst består området for en stor del av tett gråor-heggeskog, som trolig er gjenvokst hagemark med flere ulike lauvtreslag. Det har vært ryddet noe her, men en tett krattvegetasjon har kommet opp i stedet på grunn av for lavt beitetrykk.

Figur 10. Anemarka består delvis av furuhage, der den åpne skogbunnen er grasdekket og beitet. Anemarka er også et mye brukt turområde.

Av treslaga dominerer furu, gråor og hegg, men med hyppige innslag av gran, rogn og bjørk samt tallrike villripsbusker, en del stikkelsbær og noe einer. På furumoen dominerer kulturmarksarter som engkvein, engrapp, tunrapp, smyle, rødsvingel, gulaks, sølvbunke, blåklokke, legeveronika, tveskjeggveronika, engsoleie, tepperot, grasstjerneblom, hvitkløver, føllblom, marikåpe og hvitmaure. En rekke skogarter finnes også i vegetasjonen, som gjøkesyre, hårfrytle, skogstjerne, maiblomst, skogfiol og firblad. Oppslag av lauvtrær viser at furumoen er i begynnende gjengroing.

Det var vanlig med en kombinasjon av beiting, høsting av lauvfôr og vedhogst i hagemarka. Dette resulterte i at trær og busker stod spredt, og at det var et tett grassjikt i bunnen. Anemarka har i dag et for lavt uttak av tremateriale og beitetrykket er for svakt. Dette har ført til økende gjengroing i området, og det har delvis blitt uframkommelig.

En åpen beitemark, som ligger i lia mellom de to tuna på Tranmæl, ble også undersøkt nærmere. Her beites det med storfe og hest, og vegetasjonen blir godt nedbeitet. Av kulturmarkarter finnes her gulaks, sølvbunke, engkvein, hundegras, rødsvingel, bleikstarr, engfrytle, prestekrage, blåklokke, rødkløver, ryllik, tepperot, hvitkløver, marikåpe, tiriltunge, blåkoll, småengkall, øyentrøst, vanlig arve, engstjerneblom, rødknapp, nyseryllik,

smalkjempe, groblad, hvitbladtistel, firkantperikum og fuglevikke. I noe fuktigere partier finnes mjørdurt, høymole og tettere med sølvbunkeuer. I tillegg forekommer noe tistel. Stedvis er det oppslag av gråor, rogn og selje.

På det søndre Rimol-bruket er det et beiteområde i lia nedenfor huset. Dette blir i dag leid bort. Arealet blir slått en gang årlig, men graset blir ikke fjernet og legges i stedet igjen som gjødsel.

På det nordre Rimol-bruket blir en bakke langs vegen nord for tunet brent hvert år for at den skal holdes åpen. Også på Tranmæl blir ei rein fra tunet og ut mot elva brent.

Svamparen er en rest av våtmarksområde som ligger like nedenfor tuna på Rimol, figur 11. Her finnes tre dammer og tett gråorskog. Jevnlig observeres ender, hegre og bever her.

Figur 11. Svamparen er en kroksjø som ligger like nedenfor Rimol. Slike våtmarksområder er viktige for det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet og bidrar til varierte og interessante opplevelser.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

I området Gimsan – Rimol – Tranmæl er tuna og bygningene viktige elementer i kulturmiljøet. De tradisjonelle bygningsmiljøa er godt ivaretatt på mange av brukene, og de fleste har flere gamle og velholdte bygninger. Et godt eksempel er det velholdte tunet på det søndre Rimol-bruket. Riktignok er fjøset/låven revet, men trønderlåna (eldste del av huset er fra 1830-tallet), mastua og stabburet er velholdte. Trønderlåna har beholdt originalpanelet utvendig og har forseggjorte inngangspartier. Både låna og mastua har imidlertid fått nytt tak

med moderne takstein. Stabburet er i dag innredet som museum. Fra vegen synes både mastua, låna og stabburet godt.

Også på det nordre Rimol-bruket er firkantformen i tunet beholdt, og mange av de gamle bygningene står, figur 12. Trønderlåna og det store, gamle fjøset grenser mot vegen, og er derfor de mest synlige bygningene her.

Figur 12. Tunet på det nordre Rimol-bruket er et velholdt trøndertun som ligger fint plassert på toppen av ravinebakkene. Vegen som går forbi tunet er en mye brukt turveg.

Det nordre Tranmæl-bruket har et velholdt tunmiljø, om enn noe modernisert. Trønderlåna her er fra 1960. Det gamle tunet på gården står ved grensa til søndre Tranmæl. Her står både trønderlån og stabbur fra 1850-tallet, men låna er noe forfallen. Søndre Tranmæl-bruket har et tradisjonelt firkanttun med trønderlån som stammer fra 1830 tallet. Et gammelt laftet fjøs står også i tunet.

Begge de to bruka på Baggøya har velholdte firkanttun hvor de gamle vinkellåvene er bevart. Tranmælsøyen og Romolsøya har derimot forholdsvis nye tun, men de er satt opp noenlunde etter prinsippet fra firkanttuna og passer slik sett inn i kulturmiljøet her. På Romolsrønningen er et smågårdsmiljø med ei lita stue og låve bevart.

Begge de to Rimol-bruka har eldre høylåver stående på flata nedenfor tuna. De er begge i bruk som redskapshus og er holdt i god stand.

Like nedenfor tunet på det søndre Rimol-bruket er det reist en stein med påskriften: *”Denne steinen er satt opp til minne om drapet på Håkon jarl i året 995”*, figur 13. Håkon Jarl var kyst-Norges hersker i tiden 970-995, og i følge Snorres *”Heimskringla”* ble Håkon jarl drept på gården Rimol. Håkon jarl skal ha blitt jaget av en mannssterk bondehær, og han søkte først tilflukt i Jarlshola, en heller nedenfor Gimslia. Til slutt endte han opp i grisebingen på Rimol, der han skal ha blitt drept av sin egen trell, Kark.

Gimsan er ættegården til Einar Tambarskjelve som, foruten konger og jarler, vel er den mest omtalte personen i Snorres *Heimskringla*. Gården Gimsan fostret også bonden Klemet, som i 1661 gjorde opprør mot høvedsmannen over Trondheim len og nær tok livet av ham.

Figur 13. Bautaen på det søndre Rimol-bruket bærer påskriften "*Denne steinen er satt opp til minne om drapet på Håkon jarl i året 995*". Ved steinen er det satt opp benk og ei lita informasjonstavle.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Gimsan – Rimol – Tranmæl preges av kontrasten mellom den store, flate elvesletta og den forholdsvis bratte lia som avgrensner området mot vest, figur 14. Elvesletta danner gulvet i et landskapsrom som har dalsidene som avgrensende vegger. Elva er det sentrale elementet i dette rommet og skaper liv og bevegelse. Den har også innvirkning på jordsmonnet og dyrkingsforholdene.

Flata ovenfor Gimslia mangler naturlig kontakt med resten av området og brytes dessuten opp av vegen. Sett bort fra dette, oppleves området som sammenhengende og helhetlig. Helheten forsterkes av at alle gårdene har mer eller mindre tradisjonelle bygningsmiljøer. Den flate elvesletta har dessuten en svært naturlig avgrensning i landskapsrommet, med dalsida i vest og elva i nord, øst og sør (området ligger i en elvesving).

Området ligger tettstedsnært og det er god tilgang til området både fra Melhus sentrum over Gimse bru, fra Gimse skole og fra byggefeltet i Sollia. Gimsan – Rimol – Tranmæl er derfor et av nærrekreasjonsområdene for den tettest befolkede delen av Melhus kommune.

Det er tilrettelagt en kultursti, kalt *Sagastien*, som starter ved Gimse skole. Løypa følger vegen sørover og passerer først nedenfor gårdene på Gimsan. Nedenfor Gimslia gjør løypa en avstikker til Jarlshola, før den følger vegen forbi Baggøya og videre forbi våtmarksområdet Svamparen. Her dreier kulturstien nordover og følger vegen tett forbi tuna på Rimol. Herfra er

Figur 14. Kontrasten mellom den flate elvesletta og de bratte bakkene i vest, danner et variert kulturlandskap. Lia nedenfor Rimol-gårdene er i dag gjengrodd og skjuler deler av tuna.

det også utsikt over området. På Rimol står dessuten minnesteinen om drapet på Håkon jarl. Vegen følges så videre nordover tilbake til Gimsan. Langs stien kan man flere steder stoppe opp og lese fra *Heimskringla* om stedet og om personer og hendinger som utspant seg der. Man kan dermed knytte gårdene og bygda til vikingtid og rikshistorie.

Omtrent den samme strekningen brukes som ”*Folk i form*”-løype og er hvert år arena for *Einar Tambarskjelves minneløp*. Ved Svamparen er det dessuten satt opp en kjentmannspost.

Mange bruker også å gå tur på stien som går langs elva. Det er mulig å leie fiskekort for laksefiske. Anemarka tiltrekker seg et stort antall turgåere og blir også besøkt av skoleklasser og barnehager. I Anemarka kommer man inn i et skog- og hagemarkslandskap som innbyr til fredfylte turer. Det er imidlertid vokst opp et tett kratt langs stien flere steder, som delvis vanskeliggjør framkommeligheten.

Fra Rimol er det mulig å gå over til Holem via Rimolshagen. Deler av vegen går gjennom skog. Tidligere var det lysløpe i området her, og det er nå satt opp ”trimbokser” i løypa der man kan skrive seg inn. Langs løypa er det satt opp skilt som forteller om vegetasjon og dyr i området.

Området har stor betydning som friluftsområde. Gårdstuna, beitemarkene, Anemarka, våtmarksområdene og elva er alle viktige for landskapsopplevelsen. Muligheten for turgåing eller sykling langs vegene gjør dessuten at mange får oppleve landskapet her.

Inngrep og trusler

Det er relativt få inngrep i kulturlandskapet som bryter med helheten. De mest synlige inngrepa er at det er ført opp eneboliger enkelte steder, blant annet på Rimolshagen og på Gimse. I tillegg grenser et større boligområde inntil åkerarealet i nordvest, noe som påvirker denne delen av området en del. Her møtes også flere veger og området bærer preg av å være et trafikalt knutepunkt.

Ved elva nedenfor Gimslia er det et sandtak, noe som utgjør et stygt arr i landskapet. En del arealer langs elva er planert og oppdyrket i nyere tid. Dette har ført til at blant annet restene av Gammeelva er forsvunnet og at landskapet nå er mindre variert.

Videre utbygging og utvidelser av boligfeltene utgjør kanskje den største trusselen mot områdets verdi for landskapsopplevelse og fritidsbruk. Gjengroing er en trussel mot beitearealene og vil være uheldig for landskapsopplevelse, turgåing og biologisk mangfold. Dersom flere driftsenheter legges eller produksjonen legges om, kan dette føre til forfall av verdifull bygningsmasse, noe som er en trussel mot kulturmiljøet i området.

Vurdering av området

Gimsan – Rimol – Tranmæl er et moderne jordbrukslandskap som er dominert av kornproduksjon. Området har en rik lokalhistorie som strekker seg helt tilbake til sagatiden. Velholdte, tradisjonelle bygningsmiljøer bidrar til at området oppleves som helhetlig. Landskapet er variert med innslag av våtmark, hagemark og beitemark. Elva er et viktig element i området, som gir både liv og variasjon. Nærheten til tettstedsbebyggelsen og egnede veger gjør at dette er et attraktivt og mye brukt turområde. Gjengroing, forfall av tradisjonelle bygningsmiljøer og utbygging er hovedtruslene i området.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

De største verdiene i kulturlandskapet er her knyttet til gårdstuna, beitemarkene (særlig Anemarka), det åpne, varierte landskapet og de mange turmulighetene. Innsatsen i området bør derfor rettes mot å ta vare på disse verdiene.

Tuna framstår i dag som flotte kulturbærere i området og det er derfor ønskelig at de blir tatt vare på. Det er viktig at nye bygninger blir tilpasset firkanttunet, både med tanke på plassering, takvinkel, materialbruk, fargevalg osv. Dette sikrer helhet og kontinuitet i bygningsmiljøet. Gamle bygninger er en naturlig del av trøndertunet og bør tas vare på og skjøttes som den ressursen de er. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til restaurering av gamle bygninger, men den beste måten å sikre framtidig vedlikehold er at bygningene tas i bruk. Mer om skjøtsel av bygninger og bygningsmiljøer finnes i vedlegg II.

Anemarka er et viktig turområde og representerer en relativt sjelden kulturmarkstype (hagemark) i distriktet. Området bør skjøttes slik at begge deler ivaretas. Gjengroing er i dag et problem for så vel framkommelighet som for lyskrevende kulturmarksarter. Det anbefales derfor at det utføres restaureringsarbeid i området. For hagemark bør målet være å opprettholde et åpent tre- og busksjikt og ei robust matte av gras og urter som tåler både beiting og tråkk.

Tiltaka bør ta utgangspunkt i furumoen, som fortsatt er åpen. Her bør oppslag av lauvtre og en del av eineren fjernes. Man bør hindre videre spredning av gran i området, da dette er et lite

egnet treslag i beitemark (barnålene forsurer jordsmonnet). Det bør vurderes om noen få grantrær skal få stå igjen, men dersom det tradisjonelt ikke var gran i området bør det heller ikke være det nå. Man må finne en passende tetthet av trær, slik at lystilgangen til beiteplantene sikres. Store, eldre trær bør få stå, både av furu og lauvtreslaga. Det er også viktig å la noen yngre trær få stå igjen med tanke på en forynging av tresjiktet på lengre sikt.

Rydding av den tette oreskogen bør skje med utgangspunkt i furumoen og begynne nærmest den. Arbeidet bør helst skje i etapper, og det er en fordel å starte ryddingen om høsten og vinteren. Det må følges opp med husdyrbeiting om våren og sommeren etter. Flere trær kan tas ut de neste 2-3 årene. For å hindre rotskudd fra gråor bør denne ringbarkes. Ringbarking, restaurering og skjøtsel er beskrevet nærmere i vedlegg I. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til rydding og inngjerding av området.

Beiting supplert med rydding av arter som ikke beitedyra tar er generelt god skjøtsel av hagemark. Dyra bør slippes tidlig på beite om våren, og om høsten skal graset være godt nedbeitet. Området bør ikke gjødsles, da dette ikke var vanlig i hagemark og ivaretar det biologiske mangfoldet på best mulig måte.

Beitemarka som ligger i lia mellom de to tuna på Tranmæl har et forholdsvis høyt artsmangfold. Arter som engkvein, gulaks, øyentrøst, prestekrage, blåklokke, smalkjempe og tiriltunge indikerer tradisjonell drift uten bruk av gjødsel, og området kan derfor defineres som gammel kulturmark. Dette innebærer at området kvalifiserer for tilskudd til skjøtsel av gammel kulturmark. Området er i dag velhevdet, men det bør ryddes for oppslag av lauvtrær og man må sørge for at beitetrykket er høyt nok, jf. skjøtelsanbefalingene i vedlegg I. Det må heller ikke gjødsles i området.

For å ta vare på det åpne og varierte landskapet kreves fortsatt drift i området, både med korn og husdyrproduksjon. Samtidig er det viktig at en del tresatte arealer, som Svamparen og Anemarka samt kantsoner langs elva og i gårdsgrenser blir ivarettatt. Brenning og annen skjøtsel av restarealer/kantsoner, som blir brukt enkelte steder i området, anbefales videreført. Dette bidrar til å hindre gjengroing samtidig som det gir variasjon til landskapet.

Tettstednære rekreasjonsområder blir viktigere etter hvert som tettstedene ekspanderer. Samtidig er de som bor i tettstedene i ferd med å miste kontakten med jordbruket, selv om jordbruksarealer omgir dem på alle kanter. Muligheter for opplevelser i kulturlandskapet kan ha betydning for trivsel og skape forståelse for at det er verdt å ta vare på. Med kunnskap øker også forståelsen, og det er derfor viktig at informasjon om lokalområdet er tilgjengelig. Dette kan gjøres gjennom skilting, som her. Skiltingen er imidlertid i dårlig forfatning og krever både vedlikehold og fornyelse. Da kan både lokalhistorie og kulturlandskapskvaliteter formidles. For eksempel kan det i Anemarka være et oppslag som forteller både om områdets tidligere bruk og historie og om kulturmarkstypen hagemark. Slike tiltak bør gjennomføres med en helhetlig plan for området, gjerne sett i sammenheng med området Voll – Heggdal. Det kan søkes midler til planlegging og gjennomføring av slike prosjekter gjennom SMIL-ordningen i kommunen.

4 Tømmessletta

Befart: Medio juli 2004

Hoh.: 35-275 m

Beskrivelse av området

Tømmessletta ligger på Hovin i Gauldalen. Området er sørøstvendt og ligger på vestsiden av elva Gaula, figur 15. Kulturlandskapet er preget av et bakkete landskap som stiger bratt opp fra elvesletta. Bakkene avløses av den egentlige Tømmessletta på 165-180 moh., som innenfor undersøkelsesområdet har en lengde på ca. 1,8 km. Området er svært godt synlig fra E 6 og er et svært markert trekk i landskapet langs Gaula.

Det undersøkte området omfatter gårdene Moagjerdet, Sørtømme (med Sørtømme-myran, Oppgarden, Bakken, Nordgarden, Nedgarden og Myrmoen), Midttømme (med Søstuggu, Nordstuggu og to bruk nedenfor Nordtømmesliin), Nortømme (med Løkkja, Nygarden, Innstuggu, Nordgarden, Gjerdet og Nergjerdet) og småbruka som ligger i lia nord for Tømmessletta (Flotten s., Plassen, Dalen, Flotten n., Løkkja, Brenna og Litlgjerdet).

Tømmessletta ligger på den marine grense (det høyeste punkt havet har nådd, her 180 moh.), og er hovedsakelig bygd opp av breelvmaterialer som er avsatt ved slutten av istiden. I forbindelse med landhevingen etter siste istid har elva gravd ut sju terrasser i dette avsetningsmaterialet. Terrassene utgjør et kjent og viktig landskapselement, og er dessuten svært instruktive og tydelige (Fylkesmannen i Sør-Trøndelag 1999). Nordtømmesterrassene har regional verneverdi som kvartærgeologisk forekomst og på grunn av landskapsformene (Fylkesmannen i Sør-Trøndelag 1999). I dalbunnen finnes også elveavsetninger. Undersøkelsesområdet har et jordsmonn som er godt egnet for jordbruksproduksjon.

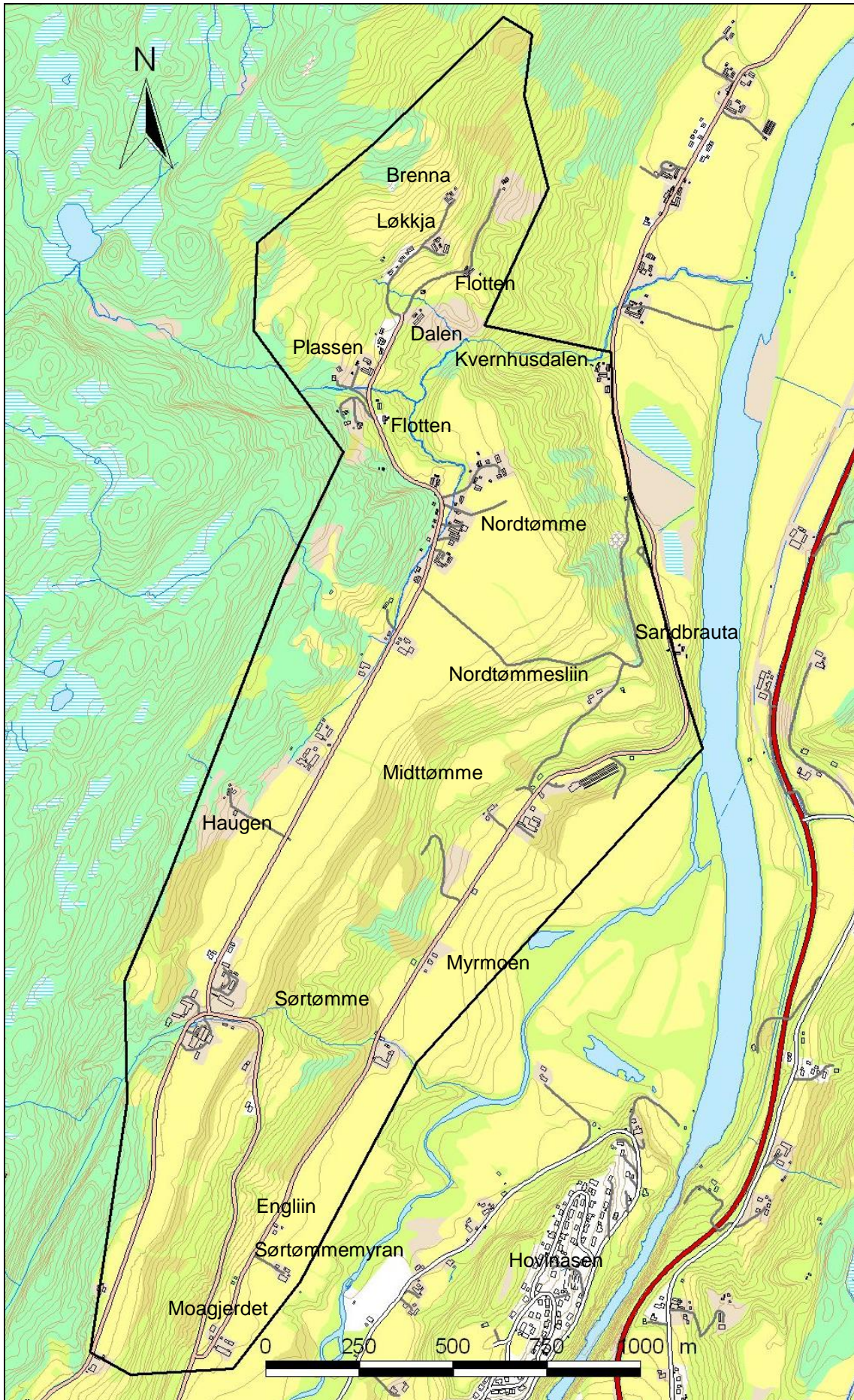
Over den marine grense er berggrunnen flere steder eksponert og bare delvis dekket av morenematerialer. Berggrunnen består her av rhyolitt-tuff nederst og sandstein og skifer/konglomerater høyere oppe, alle tilhørende Hovingruppen.

Nåværende og tidligere drift

Drifta i området er mye redusert og forandret de siste åra og er fortsatt i tilbakegang. Antall bruk i drift har fra 1955 til 1976 gått ned fra 62 til 34 i området Hovin/Tømmessletta (Bakke (red.) 1977). Antallet bruk over 100 daa holdt seg likevel i perioden noenlunde konstant. Siden 1977 har utviklinga gått videre i retning større og færre driftsenheter.

Jordbruksarealene på elvesletta er tidligere våtmarksområder som er dyrket opp i nyere tid. Tidligere var hovedproduksjonen i de bratte liene og på Tømmessletta. Her ble det slått, hesjet og dyrket korn. Faktisk foregikk svært mye av korndyrkinga i de bratte liene. Beitearealene var for det meste lagt til mindre produktive arealer. I bakkene ovenfor gårdene var det tidligere mange husmannsplasser.

Redusert bruk av utmarka (som setring) har ført til at flere og større innmarksarealer er tatt i bruk som beite. Dette har sammenheng med at man fikk dyrket nok vinterfôr på mindre arealer etter innføringa av kunstgjødsel og kraftfôr.

Figur 15. Kart over Tømmessletta. Området er avgrenset ved svart, heltrukken linje. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesnr. MAD 12002-R127454 og Geovekst GV-L 0900.

I dag består bakkene nedenfor Tømmessletta for det meste av beitearealer, men med innslag av fulldyrka arealer som blir høstet maskinelt på terrassene lengst nord. På Tømmessletta dyrkes for det meste korn, men også noe gras. I bakkene ovenfor sletta finnes flere beitearealer, men på gårdene nord for sletta er det også grasproduksjon i den bratte lia. Jordteigene går fra dalbunnen og rett oppover, slik at de fleste gårdene både har bratte og flatere arealer.

Mange av bruka har i dag redusert drift eller er nedlagt. Typisk er at det er de fra før store bruka som leier mindre bruk som tilleggsjord. De fleste av de små bruka er i dag ute av drift. I aktiv drift er bare Moagjerdet, Bakken på Sørtømme, Nordstuggu på Midttømme, Myren og Brenna. Det drives for det meste med korn, sau og ammekyr. Bare Moagjerdet har melkeproduksjon. På de fleste av de andre bruka er likevel jorda i drift ved at den er bortleid eller at det drives noe ”hobbydrift”.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles *gammel kulturmark*, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Det er mange rester etter gammel kulturmark i området, også noen større, sammenhengende arealer. De mest interessante og artsrike områdene befinner seg ovenfor Tømmessletta, hvor jordsmonnet er grunt. Flere beitemarker er undersøkt, både ovenfor og nedenfor Tømmessletta.

På Oppgarden Sørtømme befinner det seg et større beiteareal vest for tunet og nordover mot Haugen. Beitemarka er holdt i hevd over lang tid og i dag beitet med sau. På lett tilgjengelige steder blir beitet noe gjødslet, og det største artsmangfoldet befinner seg derfor i de bratteste bakkene der man ikke har kommet til med traktor og gjødsel. Mange typiske kulturmarksarter ble registrert. Av gras og starr dominerer gulaks, engkvein, raudsvingel, finnskjegg, sølvbunke, engfrytle, harestarr og bleikstarr. Av urter finnes arter som blåklokke, prestekrage, røknapp, harerug, blåkoll, engstjerneblom, ryllik, tepperot, hvitkløver, rødkløver, engsyre, stemorsblomst, marikåpe, legeveronika, tveskjeggveronika, engkall, markjordbær, engsoleie, tiriltunge, smalkjempe, hvitbladtistel, hårsveve, øyentrøst og fjøllblom. Stedvis er det innslag av skogarter som røsslung, blåbærlyng og korte bjørkeskudd.

Det meste nedenom Tømmessletta er slåttemark og kornåker som fra 40-tallet gikk over til beite. Over store deler av området tok også beitebruken slutt på 70-tallet. Siden da har store arealer grodd igjen med skog, hovedsakelig med gråor.

På Søstuggu på Midttømme ble det sist på 1990-tallet rydda et gjengrodd område på oversiden av tunet. I dag har det preg av hagemark med spredte bjørketrær. Artsmangfoldet er her ikke så stort, trolig på grunn av at gjengroingen her var kommet så langt at de fleste kulturmarksartene var gått ut. Også i bakkene nedenfor tunet på Midttømme er det utført ryddingsarbeid i det som tidligere var åker og slåttemark, i nyere tid også beitemark. Det er satt igjen klynger av selje og or som dyra kan søke ly under.

En beitemark på Sørtømme Nordgarden ble også undersøkt, figur 16. Den ligger i bakken nedenfor tunet og beites av sau. Det gjødsles ikke med kunstgjødsel i området. Typiske kulturmarksarter preger arealet, men artsmangfoldet er her bare middels høyt, noe som karakteriserer alle beitearealene som befinner seg nedenfor Tømmessletta. Dette har trolig sammenheng med næringsrik jord og mange steder tidligere gjødsling/åkerdrift. En undersøkt beitemark nedenfor og sør for tunet på Bakken har et lignende preg. Av kulturmarksarter kan urtene raudknapp, tiriltunge, karve, blåklokke og prestekrage nevnes.

Figur 16. Denne beitemarka på Sørtømme er ugjødslet og har derfor mange typiske kulturmarksarter. Store, sammenhengende arealer beites fortsatt i området.

Samlet sett fremstår beitemarkene i undersøkelsesområdet som interessante. En del av arealet kan kalles gammel kulturmark, og andre arealer ligger på grensen til å komme inn under denne definisjonen, men gjør det ikke på grunn av stedvise forekomster av tilsådde arter (timotei), relativt lavt artsmangfold og manglende forekomst av mer krevende arter.

Kulturminner og kulturmiljøer

Gårdene i det undersøkte området er svært gamle, noe gardsnavna vitner om. Det meste av den gamle bygningsmassen skriver seg likevel fra 1700- og 1800-tallet (Bakke (red.) 1977). Det tradisjonelle, trønderske firkanttunet er den vanlige tunforma her, og er forsøkt beholdt også i flere moderniserte tun. På Tømmessletta er det jevnt over flere småhus bevart enn det som ellers er vanlig i distriktet (Bakke (red.) 1977).

Mange av de gamle bygningene er gått ut av bruk og har gjerne fått funksjon som lagringsplass, både for gammelt utstyr og nye redskaper. Noen står også tomme og er i begynnende forfall. Dette gjelder først og fremst uthus, som stabbur, låver, mastuer og smier. De best bevarte bygningene er som oftest trønderlånene, som fortsatt viser seg som gode bolighus. På mange av bruka er det satt opp en nyere villa som våningshus.

Nedgarden Sørtømme er en av de eldste og største gårdsbruka i området. Gårdstunet ble flyttet ned fra de andre bruka på gården etter utskiftinga, som hadde til formål å samle jorda til mer hensiktsmessige enheter. Gården har ei trønderlån fra 1835 og to stabbur, det ene svært gammelt. Fjøs, stall og låve er fra 1897 og bygd i stein og tømmer. Dette tunet representerer det vanlige hovedbruket i grenda. Søstuggu Midttømme er en annen, velholdt gård av omtrent samme størrelse, med ei av de eldste lånene i området og et uvanlig komplett bygningsmiljø, figur 17. Låven her stammer trolig fra 1700-tallet.

Figur 17. Søstuggu Midttømme er et typisk trøndertun og et velholdt bygningsmiljø med noen av de eldste bygningene i området.

Haugen er en gammel husmannsplass der våningshuset er ei uendra treromsstue fra ca. 1890. Det var vanlig at denne enklere bygningstypen ble beholdt på husmannsplassene, mens stua på hovedbruka utviklet seg til den velkjente trønderlåna. Haugen har like mange uthus som man finner på de større gårdene i området, men de er gjennomgående mindre. Bygningsmessig er husmannsplassen sjeldent komplett, men de gamle bygningene er i dag i framskredet forfall og noen står i fare for å falle sammen.

Verdt å nevne er våningshuset fra 1920-tallet som står på løkkja. Det er ikke i en typisk trøndersk byggeskikk, men bygd i plank. Dette er et av de første våningshusa i området som brøt med den lange tradisjonen med tømmerhus. På det nedlagte småbruket Dalen var driftsbygningen ikke vinkla, i motsetning til det som var vanlig i området. Dette har sammenheng med terrengformene her. I dag er også denne bygningen i forfall.

På Søstuggu Midttømme er det gjort funn av sverd og bronsehjelm under pløying av åkeren. På Norgarden Nordtømme var det lagt opp 15-20 store, runde, kvite steiner i en 20-25 m lang pil i en av de øverste av Nordtømmesterrassene. Sidearmene av pilen hadde hver rundt 10 steiner. Steinene er fjernet under dyrking.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Tømmessletta ligger i vestre dalsida av Gauldalen. Dalføret danner her det overordnede landskapsrommet. Dalen er innsnevret både i sør og i nord, her ved Nordtømmesterrassene. Dalbunnen er relativt flat og danner et gulfv i landskapsrommet, og de heller bratte dalsidene er vegger. Tømmessletta ligger som en hylle i landskapet, med vidt utsyn over dalrommet, figur 18.

Figur 18. Tømmessletta ligger som ei hylle i landskapet, høgt hevet over dalbunnen. Herfra er det flott utsikt over Gauldalen.

Gaula har satt sitt sterke preg på området ved dannelsen av terrassene, som er særlig tydelige ved Nordtømme, figur 19. Også i dag spiller elva en avgjørende rolle for opplevelsen av området. Den mindre elva Gaua renner gjennom området fra sør og renner her parallelt med Gaula, før de to smelter sammen like ved Nordtømmesterrassene.

Tømmessletta er godt synlig fra E 6, som løper parallelt med elva på den østre elvebredden. Området utgjør et helt spesielt landskapselement, og den marine grense er en skarpt markert kant i terrenget. Jordbruksarealene avdekker de spennende kvartærgeologiske forekomstene ved at skogen er fjernet, figur 20. At bakkene holdes åpne er derfor avgjørende for områdets landskapestetiske verdi.

Småbruka i lia øst for selve Tømmessletta ligger også godt synlig fra E 6, og de gir et spesielt inntrykk der de ligger høyt hevet over dalen. Sammen med sletta skapes dermed et svært variert landskapsbilde.

Undersøkellesområdet er tydelig markert i landskapsrommet, og bryter med dallandskapet forøvrig ved å danne en slette i dalsiden. Dette gir undersøkellesområdet et særegent og svært ordnet preg.

Figur 19. Nordtømmesterrassene er et særegent landskapselement som er dannet av elvas graving i løsmassene. I dag er terrassene nokså tilgrodd med skog.

Figur 20. Tømmessletta er markert med en skarp kant i terrenget, noe som vises spesielt godt fra E 6. I dag er bakkene, som tidligere var slåttarealer, i ferd med å gro igjen grunnet opphør av drift og få beitedyr.

Et lite tettsted, Hovin, ligger inntil området. Både de som bor her og i grenda ellers bruker Tømmesområdet til turgåing. En vanlig rute er å ta rundturen over Tømmessletta, ned Nordtømmesliin ved terrassene (til Nergjerdet) og tilbake igjen langs vegen via Moagjerdet, en vel fem km lang tur.

En gammel kongeveg går opp fra Gangstuløkken gjennom Kvernhusdalen. Herfra går vegen videre over til Hølonda. Vegen er i dag gjengrodd og vanskelig å få øye på i terrenget. Det finnes ellers rester etter flere gamle veger i området.

Inngrep og trusler

Det er få inngrep som påvirker kulturlandskapet i området negativt. Vegene er de mest synlige inngrepa, men de er forholdsvis godt tilpasset landskapet. Den ene vegen ligger på plataået, som utgjøres av Tømmessletta, og er derfor ikke synlig på avstand. En annen veg går like nedenfor lia og er heller ikke godt synlig på avstand. En veg skjærer seg opp lia mellom Moagjerdet og Sørtømmesbakken, men følger terrengformene og er for det meste skjult av skog.

Enkelte steder er det tatt ut sand og grus. Det største uttaket ligger på en liten terrasse i lia nedenfor Søstuggu Midttømme, men det er omtrent bare synlig fra lia ovenfor. Ut over dette er det svært få inngrep i området.

Den tradisjonelle byggeskikken har ikke blitt videreført i nyere bygninger i området. Dette har ført til at kulturmiljøet har mistet noe av sitt særpreg, og det har blitt mindre ryddig. I dag trues den lokale byggeskikken først og fremst av at de tradisjonelle bygningene forfaller, noe som henger sammen med at de for en stor del er gått ut av bruk. Når disse erstattes av bygninger uten tilknytning til den lokale byggeskikken, mister man helheten i kulturlandskapet.

Den største trusselen mot kulturlandskapet på Tømmessletta er at beitemarkene gror igjen, særlig i de bratte bakkene. Dersom beitebruken avtar ytterligere, vil etter hvert lauvskogen ta overhånd og prege hele lia, figur 21. Der det før var åker, beite og slåttemark vil det bli tett skog. Gjengroinga har allerede kommet langt i området, og et belte av lauvskog strekker seg langsetter lia nedenfor Tømmessletta. Verst er situasjonen lengst nord, hvor terrassene er best markert. Dette har ført til at de ikke lenger er så godt synlige.

Vurdering av området

Tømmessletta er et tradisjonelt jordbrukslandskap hvor det i dag er både kornproduksjon og husdyrhold. De karakteristiske terrassene er en kvartærgeologisk forekomst av regional verdi. Både terrassene og beitemarkene er svært godt synlige fra blant annet E 6. Store deler av beitearealene blir drevet tradisjonelt uten bruk av kunstgjødsel, noe som gjør at vegetasjonen stedvis er svært artsrik. Området har tradisjonelle bygningsmiljøer med mange gamle bygninger bevart. Gjengroing og forfall av gamle bygninger er de største truslene mot kulturlandskapskvalitetene i området.

Figur 21. Der bakkene ikke beites tar skogen overhånd. Bildet viser rester av gammel kulturmark hvor olderskogen nå har fått etablere seg.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Tømmessletta bør skjøttes slik at de store kulturlandskapsverdiene ivaretas. Innsatsen bør først og fremst rettes mot

- å ta vare på bygningsmiljøene
- å ta vare på det høye biologiske mangfoldet i beitemarkene
- å stoppe, og helst reversere, gjengroinga

Bygningsmiljøet i området består av tradisjonelle tun med mange bygninger. Dette miljøet er en viktig del av kulturlandskapet, og tuna framstår i dag som flotte kulturbærere. For å videreføre helheten i bygningsmiljøet er det viktig at nye bygninger blir tilpasset firkanttunet, både med tanke på plassering, takvinkel, materialbruk, fargevalg osv. Gamle bygninger er en naturlig del av trøndertunet og bør tas vare på og skjøttes som den ressursen de er. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til restaurering av gamle bygninger, men den beste måten å sikre framtidig vedlikehold er at bygningene tas i bruk. Mer om skjøtsel av bygninger og bygningsmiljøer finnes i vedlegg II.

Det høye biologiske mangfoldet, som finnes i beitemarkene i området, er et resultat av lang tids drift. På Oppgarden Sørtømme er et større areal med gammel kulturmark der artsmangfoldet er særlig høyt. Dette arealet bør skjøttes slik det blir anbefalt i vedlegg I under *Skjøtsel av gammel kulturmark*. Dette innebærer en mest mulig tradisjonell drift uten pløying, tilsåing eller gjødsling. Det er svært viktig å ha riktig beitetrykk for at artsmangfoldet skal tas vare på. Dette arealet kvalifiserer for *Tilskudd til skjøtsel av gammel kulturmark*, som er et nytt miljøtilskudd fra 2005.

Andre beitemarker i området har også et forholdsvis høyt artsmangfold, dette på grunn av den svært moderate gjødslinga i området. For å ta vare på mangfoldet bør den svake gjødslinga

videreføres og beitetrykket bør være middels stort, som beskrevet i vedlegg I. Det viktigste er å opprettholde drifta i området. Disse beitearealene er innlemmet i *Tilskudd til prioriterte beitelandskap*, nettopp for å sikre at drifta blir videreført i dette verdifulle kulturlandskapet.

Å hindre videre gjengroing i området krever at beitetrykket er høyt nok og at alle de åpne arealene blir utnyttet til husdyrbeite. Et for lavt beitetrykk kan føre til at busker raskt brer seg utover beitemarka, men et for høyt beitetrykk vil også virke uheldig. Det største artsmangfoldet oppnås ved moderat beitetrykk. For å få høyt nok beitetrykk bør det inngås langsiktige leiekontrakter der det mangler dyr. Tidlig beiteslipp gir som oftest det beste resultatet, og når sesongen er slutt bør beitet være godt nedbeitet. Sambeiting med flere husdyrslag gir ofte det beste resultatet. Det kan være nødvendig å supplere beitingen med å rydde busker og planter som dyra ikke eter. Dette ble magne steder gjort også ved tradisjonell drift. En god skjøtselsstrategi kan være å gjerde inn et større sammenhengende område og bruke det som fellesbeite.

Det er ønskelig at deler av det gjengrodde arealet restaureres igjen. Dette blant annet for å synliggjøre terrassene. Dette krever imidlertid at et større areal gjerdes inn og ryddes samt at det må leies bort til noen med dyr. En eventuell restaurering av gjengrodde arealer bør skje inntil arealer som allerede er i drift, som en utvidelse av disse. Dette sikrer det beste resultatet. Når gjengroingen har gått langt er det ofte best å rydde i etapper med beiting mellom. Etter ryddinga er det viktig å følge opp med tilstrekkelig hard beiting samme år. Dersom det er problem med gråor kan ringbarking være en effektiv metode. Mer om restaurering og skjøtsel finnes i vedlegg I. Det kan søkes SMIL-midler til planlegging og utføring av denne typen tiltak i kulturlandskapet.

5 Voll – Heggdal

Befart: Medio juli 2004

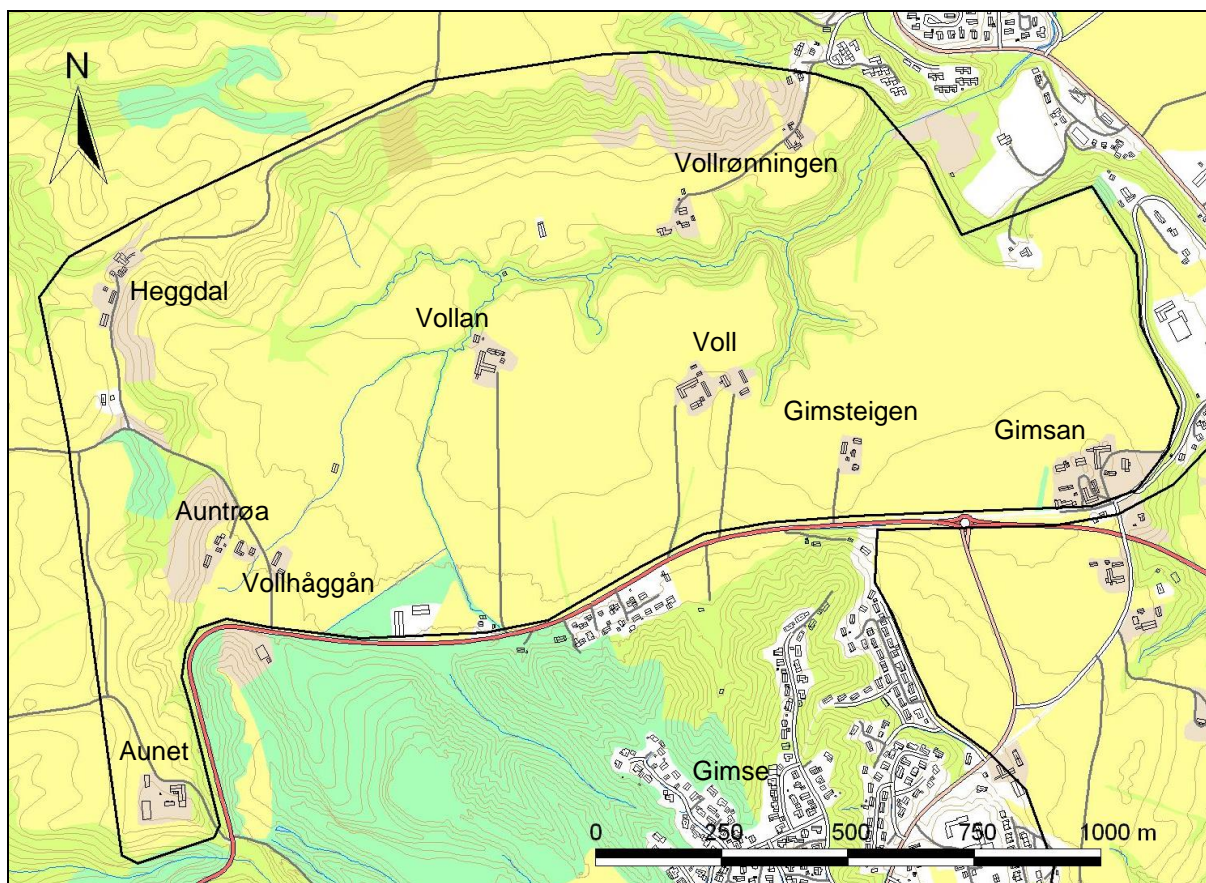
Hoh.: 30-130 m

Beskrivelse av området

Området Voll – Heggdal ligger like vest for Melhus sentrum, men på andre sida av elva Gaula, som renner i dalbunnen her. Det ligger som en sidearm til Gauldalen og er tydelig atskilt fra denne. Gårdene i området er Gimsan, Gimsteigen, Voll, Vollan, Vollrønningen, Vollhåggån, Auntrøa, Aunet og Heggdal figur 22.

En stor slette 50-75 moh., som omfatter de fleste gårdene, danner den viktigste delen av landskapet her. Sletta avgrenses av en markert rand 75-125 moh. i nord, sør og vest og ligger som en ”gryte” i landskapet. I øst åpner landskapet seg med utsikt mot Melhus.

Jordsmonnet i hele det undersøkte området består av et tykt dekke av hav- og fjordavsetninger, det vil si leirjord. Dette er materiale som ble ført fram av breelver og avsatt i fjordene under avsmeltinga etter siste istid. Leirjorda er forholdsvis næringsrik og godt egnet til jordbruk.

Figur 22. Kart over området Voll - Heggdal. Området er avgrenset ved svart, heltrukken linje. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesnr. MAD 12002-R127454 og Geovekst GV-L 0900.

Nåværende og tidligere drift

Tidligere har dette vært et område med allsidig jordbruksproduksjon med husdyr og korn. De bratte bakkene som omkranser Voll-området ble tidligere slått. Etter mekaniseringen i jordbruket ble disse arealene i stedet beitet, før driften i senere tid ble trappet ned. I dag beites derfor bare deler av bakkene. Dette har ført til gjengroing. Mens det rundt 1970 bare var en del småkjerr i området, har det nå blitt tett skog mange steder mellom Vollrønningen og Aunet. Sletta er i dag først og fremst brukt til kornproduksjon. Bare på Voll beites noe av arealet, men da som kulturbeite. Et par steder dyrkes dessuten potet og grønnsaker.

I dag er det bare det ene bruket på Voll og Aunet som har husdyrproduksjon. På Voll er det melkeproduksjon og på Aunet kjøttproduksjon med ammekyr. Resten av bruka driver enten egen kornproduksjon eller har lagt ned og leier bort kornarealene. På de to Vollrønning-bruka ble jordbruksdrifta lagt ned allerede på midten av 70-tallet og jorda har vært forpaktet bort siden. Det bor likevel fortsatt folk på gårdene.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles *gammel kulturmark*, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Beitemarkene i området befinner seg først og fremst i det bratte skråningene hvor det ikke er mulig å høste maskinelt. Imidlertid er bruken av disse beitearealene blitt redusert, slik at det nå bare er Aunet og det ene bruket på Voll som har regelmessig beiting her. Dette har ført til at mesteparten av en del av bakkene mellom Vollrønningen og Heggdal har grodd igjen og at flere av de i dag åpne områdene er på veg til å gro igjen, figur 23. Dette gjelder blant annet beitemarka på Vollrønningen, helt øst i området, og på Heggdal.

Beitemarka i den bratte lia på Voll bnr. 1 ble undersøkt nærmere. Arealet har tidligere vært brent og er i dag ikke gjødslet (økologisk drift). Selv om her beites kraftig er det oppslag av gråor, en plagsom gjengroingsart. Av kulturmarksarter ble det registrert rødsvingel, gulaks, sølvbunke, hundegras, sauesvingel, ryllik, tepperot, hvitkløver, marikåpe, stormaure og et eksemplar av blåklokke. Av næringselskende arter ble det funnet timotei, høymole og løvetann. Også noe tistel, som er en vanlig problemart i beitemark, ble registrert.

Den nevnte beitemarka på Voll kan illustrere situasjonen i området i dag. Selv om her er beiting, er gjengroing et stort problem. Samtidig er vegetasjonen ikke særlig artsrik og har innslag av næringselskende arter. Dette er typisk for områdene med leirjord i fylket, som sjelden har et høyt artsmangfold. Gråor trives godt i leirjord og er derfor den viktigste gjengroingsarten i disse områdene.

På Aunet gjødsles beitemarka og det blir brukt beitepusser der man kommer til. Beitemarka holdes derfor for det meste åpen her. På Heggdal er beitemarka bare beitet av noen få hester, slik at graset har blitt relativt grovt. Dette er første tegn på gjengroing. På det nordligste bruket på Heggdal er beitemarka fortsatt åpen. På det andre bruket er det kommet opp en del småskog.

Figur 23. Bakkene som omkranser sletta er i dag i ferd med å gro igjen. Dette skyldes at beitedrifta er blitt svært redusert i området. Tidligere var disse bakkene slåttareal.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

I området Voll – Heggdal er det tuna som er de viktigste elementene i kulturmiljøet. De tradisjonelle bygningsmiljøa er godt ivaretatt på flere av bruka i området. Spesielt synlig er de to Voll-bruka og Vollan, som ligger midt på den åpne sletta. Også på Vollrønningen og Heggdal har man tradisjonelle bygningsmiljøer.

På Vollan er det en svært stor, okergul driftsbygning. Fjøsdelene av denne er fra rundt 1820. Låna på bruket er fra 1840, men er bygd på i nyere tid i samme stil. I tillegg står her et stabbur fra ca. 1830 og en smie, med alt inventar, fra ca. 1915. Tunet er svært helhetlig og godt bevart, figur 24.

På begge de to Voll-bruka er det bygget nyere våningshus, men de er tilpasset firkanttunet med hensyn til fargevalg, plassering og takvinkel. Slik er bygningsmiljøa fremdeles ivaretatt. På begge bruka står den gamle låna. På det vestre bruket stammer denne fra 1820-tallet og er ikke i bruk i dag. Eieren er imidlertid interessert i å holde den i stand for å bevare helheten i tunet. I tillegg har tunet mastu og stabbur fra 1800-tallet og en smie fra begynnelsen av 1900-tallet.

Det østre bruket på Vollrønningen er godt bevart og et positivt element i landskapet som mange går gjennom når de går tur i området. Det vestre Vollrønning-bruket er mer forandret, men har bevart låna fra 1800-tallet, fjøset fra ca. 1900 og stabburet fra ca. 1930.

Figur 24. Tunet på Vollan er et stort og velholdt trøndertun. Mye av bygningsmassen stammer fra 1800-tallet. Tunet er også et svært synlig element i landskapet.

Det nordligste tunet på Heggdal er godt bevart og fremstår som et komplett tunmiljø. Det andre bruket har en gammel, svært stor lån. De nedlagte småbruka, som Gimsteigen, Vollhåggån og Auntrøa bidrar også med eldre bygningsmiljøer som gir liv til landskapet her.

På Gimsan står tre gårdstun tett i tett og utgjør et spesielt bygningsmiljø i det moderne jordbrukslandskapet. Her står mange gamle bygninger som er godt vedlikeholdt.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Landskapet i området Voll – Heggdal er preget av den spesielle gryteformasjonen, hvor en terrasse omkranses av et bakkete ravinelandskap på tre sider, figur 25. Denne formasjonen utgjør et eget landskapsrom, der sletta fungerer som gulv og ravinebakkene som vegger. Dette gjør at området har en naturlig avgrensning og man får en helt spesiell romfølelse når man kommer inn i området langs vegen fra øst.

Den tydelige romfølelsen gjør at landskapet virker helhetlig og sammenhengende. Det gjør det også lettere å orientere seg i området. Arealene som befinner seg utenfor denne gryteformen, særlig Aundalen, mister av samme grunn sin naturlige sammenheng med resten av området.

Den positive landskapsopplevelsen man får i området er et resultat av flere ulike faktorer. Den spesielle landskapsformen bidrar til romfølelsen som forsterker de andre inntrykka. At liene blir beitet, bidrar til liv og variasjon i landskapet. Sletta med kornarealer utgjør en spennende kontrast til de bratte bakkene. Gårdstuna ligger som øyer i dette landskapet og bidrar til at det virker innbydende og flott å se på.

Figur 25. Området Voll – Heggdal består av en åpen slette omkranset av bratte ravinebakker, noe som gir en helst spesiell romfølelse. Fra toppen av bakkene er det utsikt over et flott jordbrukslandskap.

Voll – Heggdal er et tettstednært område, og det ligger boligområder både i nord, sør og øst. Mange av innbyggerne her benytter området til turgåing, siden her er gode muligheter for dette langs flere lite trafikkerte veier.

Mange turgåere går forbi Vollrønningen. Her er det også satt opp en ”trimkasse” på låveveggen. En del benytter seg av muligheten for en lengre tur forbi Vollrønningen, Vollan, Vollhåggån, Heggdal og på høgda over til Varmbumoen. Mellom Vollan og Vållhåggån kan man følge en gammel bygdeveg (avløst av dagens Rv. 708 på 1920-tallet), som i dag er brukt som driftsveg.

Inngrep og trusler

Det er ennå relativt få inngrep i området som bryter med helheten i landskapet. Det er satt opp eneboliger noe få steder, men de fleste befinner seg i utkanten av området. Like øst for Vollhåggån ligger et nedlagt, militært anlegg. Dette er delvis skjult av grantrær. Riksvegen går gjennom området fra øst til vest, men den er lagt ut i siden av landskapsrommet, slik at den ikke påvirker landskapsbildet i området i særlig grad.

Den største trusselen mot kulturlandskapet i området er den planlagte travbanen som skal bygges like øst for Vollhåggån. For at bana skal være vannrett må det lages en 5 m høy fylling mot Vollan og en tilsvarende skjæring mot sørvest. Bana, som vil beslaglegge rundt 90 daa dyrkamark, vil derfor bli et betydelig inngrep i landskapet.

Siden Voll – Heggdal er et tettstednært område er utbyggingspress en konstant trussel. På det østre bruket på Vollrønningen er det planlagt boligutbygging med småblokker/terrassehus i lia bak tunet. Dette er en flott, graskledd bakke som utgjør et positivt element i landskapet her. Gjengroing er en annen stor utfordring i området. Dersom utviklingen fortsetter som i dag vil det aller meste av lia kunne være gjengrodd i løpet av bare 10-20 år. Dette vil føre til store forandringer av landskapsbidet.

Vurdering av området

Voll – Heggdal er et moderne jordbrukslandskap, som er dominert av kornproduksjon. Flere flotte bygningsmiljøer ligger som øyer i dette landskapet. Området er omkranset av bratte skråninger som flere steder blir beitet. Disse bakkene bidrar at området oppleves som vakkert og interessant. Området ligger tettstednært og er mye brukt som turområde for lokalbefolkningen. Gjengroing og utbygging er hovedtruslene i området.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

De største verdiene i kulturlandskapet er her knyttet opp mot beitebakkene, tunmiljøa og dets funksjon som turområde. Innsatsen i området bør derfor rettes mot å ta vare på disse verdiene.

For å ta vare på beitebakkene haster det med å få satt inn nok beitedyr i området. Dette gjelder både på Heggdal og Vollrønningen. Heggdal bør være høyeste prioritet i denne sammenheng. I området mellom Aunet og Heggdal bør det ryddes en del gjengroende arealer for å stoppe den negative utviklingen. Etter hogsten må det følges opp med et sterkt nok beitetrykk slik at lauvtrær og ugras ikke tar overhånd. Restaurering og skjøtsel av beitemark er beskrevet nærmere i vedlegg I. Her beskrives også hvordan man kan få has på problemarter, som for eksempel gråor.

En utfordring er å få inn nok beitedyr. Dersom man hadde gjerdet inne et område som omfattet flere gårder, for eksempel bakkene mellom Auntrøa og Heggdal, ville man få et stort og sammenhengende beiteareal. Dette burde være attraktivt for utleie slik at man fikk holdt området i hevd. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til slik inngjerding.

På en del av arealene mellom Vollrønningen og Heggdal er det grodd helt igjen. Her er det trolig ikke så aktuelt å rydde, både fordi det vil bli svært arbeidskrevende og fordi noe skog er med på å skape liv og variasjon i landskapet. Det bør likevel vurderes med en utvidelse av de eksisterende beiteområdene på Voll.

Tuna framstår i dag som flotte kulturbærere i området og det er derfor ønskelig at de blir tatt vare på. Det er viktig at nye bygninger blir tilpasset firkanttunet, både med tanke på plassering, takvinkel, materialbruk, fargevalg osv. Dette sikrer helhet og kontinuitet i bygningsmiljøet. Gamle bygninger er en naturlig del av trøndertunet og bør tas vare på og skjøttes som den ressursen de er. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til restaurering av gamle bygninger, men den beste måten å sikre framtidig vedlikehold er at bygningene tas i bruk. Mer om skjøtsel av bygninger og bygningsmiljøer finnes i vedlegg II.

Når travbana bygges er det viktig å sørge for at inngrepet blir minst mulig synlig, siden dette er et verdifullt kulturlandskap som har betydning for mange mennesker i lokalmiljøet. Fyllinga vil bli svært synlig fra Vollan og turvegen forbi tunet her. Det er derfor viktig at den raskt blir dekket med jord og tilplantet. På sikt bør man vurdere å etablere et tresjikt her, som

kan skjule inngrepet ytterligere. Dersom det skal settes opp bygninger i tilknytning til anlegget bør man ta utgangspunkt i den lokale byggeskikken. Da vil de i mindre grad bryte med helheten i området. Dersom travbana vil berøre turvegen som passerer mellom Vollan og Vollhåggån bør det tilrettelegges slik at strekningen fortsatt kan benyttes. Dette er viktig for å sikre lokalbefolkningens muligheter til å bruke området i rekreasjonsøyemed.

Tettstednære rekreasjonsområder blir viktigere etter hvert som tettstedene ekspanderer. Samtidig er de som bor i tettstedene i ferd med å miste kontakten med jordbruket, selv om jordbruksarealer omgir dem på alle kanter. Muligheter for opplevelser i kulturlandskapet kan ha betydning for trivsel og skape forståelse for at det er verdt å ta vare på. Med kunnskap øker også forståelsen, og det er derfor viktig at informasjon om lokalområdet er tilgjengelig. Dette kan gjøres gjennom skilting og merking av turmuligheter. Skiltingen kan med fordel også formidle lokalhistorie og fortelle om korndyrking, bygningsmiljøer og beitemark. Slike tiltak bør gjennomføres med en helhetlig plan for området, gjerne sett i sammenheng med området Gimsan – Rimol – Tranmæl. Det kan søkes midler til planlegging og gjennomføring av slike prosjekter gjennom SMIL-ordningen i kommunen.

6 Kilder

Skriftlige kilder

SLF 2004. Statens landbruksforvaltning og fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Etter register for produksjonstilskudd.

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag 1999. Utskrift fra Naturbase 1.2.: Viktige naturområder i Melhus kommune. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Miljøvernavdelingen.

Bakke, T. (red.) 1977. Hovin/Tømmersletta: kulturlandskap i forandring. Universitetet i Trondheim, NLHT, Geografisk institutt.

Kilder på internett

SSB 2005. Regional statistikk. I *Statistisk sentralbyrå* [online]. Tilgang: <http://www.ssb.no/kommuner/region.cgi?nr=16> [Sisert 20.5.2005].